

פרק כ.

ענפים יהודיים בתנועה

צופי הים (צופי הים בחיפה, צופי הים בתל-אביב וביפו). עדת הצופים הדתיים (הפעילות בעדת הצופים, ארגון ומעמד צבורי, היחס אל הדת והמסורת, מגמת ההתישבות).

צופי הים והצופים הדתיים הם שני ענפים בעלי יחוד בצופיות העברית בארץ. שניהם — חלק אינטגרלי מהסדרות הצופים הכללית, פועלים במקביל ובמשותף עם יתר השבטים ומיוצגים באופן מלא בהנהגות המקומיות ובכל מוסדות התנועה. ואולם, סקירת דמותה של תנועת הצופים בישראל לגווניה לא תהיה שלימה, מבלי שנעמוד על טיבן של שתי ההטיבות הללו.

צופי הים

כפי שסופר בפרק קודם (ע' 154 ואילך), קיבלה צופיות הים עידוד רב עם הקמתו של החבל הימי לישראל, אשר סייע לה באמצעים ובציוד. החלטתה של קבוצת הצופים א' לבחור בהתישבות ימית הוסיפה למומנט החלוצי שבעצם כיבוש הים את מימד ההגשמה בהתישבות, שעלתה לעדיפות ראשונה בין מטרות התנועה. להלן קמו גרעיני צופים נוספים שנשאו עיניהם אל הים, ביניהם הגרעין שיצא ב-1946 להכשרה בעין-גב והתישב אחר-כך כקבוצת הצופים ד' בפלמחים.

אחרי קום המדינה התרחבו האפשרויות לפיתוח המגמה הימית בקרב הנוער והאגודות העוסקות בכך וזכו בעידוד ממלכתי, על ידי חיל הים והגדנ"ע. הניכים של צופי הים החלו משתתפים בקורסים המרכזיים שארגן גדנ"עיים בקיץ בשביל האגודות הימיות. מדריכים בעלי מקצוע, משוחררי חיל הים, פועלים בקורסים של החבל הימי לישראל וכן בקורסים שמארגנים הצופים בעצמם או בשותף עם אגודת "הפועל". כן מסייע חיל הים לאגודות הימיות בארגון השיוטים וההפלגות למיניהן ונתחף לעזרת סירותיהן בשעת מצוקה. צופי הים מרבים לצאת למחנות ומחנונים ליד משקים על החוף ושמ, נוסף לפעילות הימית המובהקת, מפתחים הם חיי מחנה והווי צופי מסורתי.

בשנת 1953 רכשו צופי הים של חיפה, בעזרת בית-הספר הריאלי, סולל-בונה ואגודת אוהדי הצופיות, סירת מפרש ומנוע גדולה — "כרמלית" שמה. בסירה זו היו מדריכים והניכים מצטיינים מכל שבטי צופי הים בארץ מפליגים בקיץ עד קפריסין

ענפים יהודיים בתנועה

ועד רודוס. אחרי שנמכרה ה"כרמלית", נמשכה מסורת ההפלגות הארוכות בכלי שיט אחרים, בעזרת חיל הים. סירותיהם של צופי הים משתתפות בתחרויות החופים של האגודות הימיות וזוכות בהישגים נאים. גם תחזוקת הסירות עומדת בדרך כלל על הגובה.

ואולם ההפלגות הארוכות, התחרויות ושיטי החופים הארציים אינם אלא מפגן היצוני הבא לסכם את הפעילות הרצופה והשיטתית של צופי הים בכל ימות השנה. שכן, צופי הים הם בראש וראשונה תנועת-נוער חינוכית, כמו הסדרות הצופים כולה, ולא אגודה מקצועית או ספורטיבית. הים והפעילות סביבו משמשים אמצעי להשגת מטרות חינוכיות. את האידיאולוגיה של צופי הים ניסח גדעון שמואלי, בוגר התנועה ומרכז צופי הים של חיפה משנת 1963, בעקבות הדיונים בנושא זה בהנהגת הסדרות הצופים:

"השייט והפעילות בים מנוצלים כמכשיר חינוכי. הדבר מושג על ידי הפעלת החניכים (בנים ובנות) במסגרת קבוצתית על כלים גדולים. הלויטנית הוכיחה את עצמה בביצוע המשימה. אפשר לנסות לאמץ כלים משופרים יותר שימלאו את הדרישה היסודית של הפעלת קבוצה (כ-15 חניכים) בחתירה ובמפרשים, וגם לטווחי הפלגה ארוכים.

בחינוך הימי טמונים יתרונות רבים לגבי החינוך הצופי הרגיל:

1. חישול האופי; 2. עבודת צוות; 3. חיים בצוות; 4. חישול גופני; 5. משמעת; 6. יחס לציוד; 7. עבודה; 8. חוויות.

... צופי הים הם קודם כל תנועת-נוער ולכן עליה להתרכז במישור החינוכי בלבד. הפעילות מיועדת לנוער ועליה להתבסס לא רק על הצד המקצועי, אלא במקביל גם על הווי חברתי בעל גוון ימי. אופי הפעילות מחייב כלי שייט קבוצתיים. בוגרי צופי הים המעוניינים בשייט כתחביב בלבד, יכולים להתארגן במועדוני בוגרים עצמאיים או להצטרף למסגרות קיימות של מועדוני שייט.

... צופי הים הם חלק מתנועת הצופים. תפקידם לתת חינוך משלים לחלק מחניכי התנועה, להקנות ידע ימי בסיסי לכל חניכי התנועה (בישובים ימיים)... על שבטי הצופים לשמש מאגר חניכים לצופי הים. חניכי צופי הים בגדודי הצופים יוסיפו גוון ימי לחיי הגדוד (פעילות ימית לגדוד כולו מדי פעם). החניכים הנושרים מצופי הים ממשיכים לפעול בגדודים ותורמים מגסיונם וכושרם שהושגו בפעילות הימית.

... על כל שכבות כמות ו' לעבור את נושא הים במסגרת הפעילות הצופית הרגילה (מבצע תג הים). הדבר יבוצע על ידי חניכי השבט הפעילים בצופי הים. מבצע תג הים ישמש בין היתר כפעולת גיוס לצופי הים. חניכי התנועה המעוניינים להמשיך בפעילות ימית יוכלו להצטרף לאחר מיון לצופי הים. כל שבט צריך להיות מעוניין בייצוג הולם בצופי הים. הנפל הגדול, המשאבים העצומים הנדרשים לקיום פעילות תקינה ותרומת צופי הים לשבטי הצופים, אינה מאפשרת ואינה מצדיקה קיום שבט עצמאי של צופי הים."

1. צופי הים בחיפה

הגישה החינוכית הזאת עמדה לנגד עיני הנהלת בית-הספר הריאלי, שהעניקה את הסותה לצופי הים בחיפה ותמכה בהם לכל אורך הדרך. יצחק שפירא, מנהל בית-

הספר הריאלי ויו"ר אגודת אוהדי הצופיות בעיר, מכהן מזה שנים רבות כראש צופי הים והמורה משה גולן הוא סגנו ויו"ר ההנהגה. בית-הספר מהווה גב ציבורי לצופי הים, הוא האחראי לפיקוח ולבטיחות והוא הדואג לתמיכה ולגיוס המשאבים החומריים הדרושים.

בשלהי תקופת המנדט גרשו שלטונות הצי הבריטי את כל האגודות הימיות מנמל חיפה, בגלל חלקן בסיוע להעפלה. צופי הים העתיקו את בסיסם לסביבות עתלית, וחזרו לנמל רק אחרי צאת הבריטים מן הארץ. המדריכים הראשונים מיוצאי חיל הים — ביניהם שני האחים גולוגובסקי (התולי וציצי ממכמורת), אורי רייז ואחרים — פיתחו את הפעילות ובפרוס שנות החמישים היתה להם קבוצה של מתבגרים ("החותרים"), 5 קבוצות של צעירים משבטי ביה"ט הריאלי, גאולה וביל"ו וקבוצה של צופות ים. עצם העובדה שהברים משבטים שונים בעיר התקבצו יחד לפעול בתחום הקרוב ללבם, שיש בו מן האתגר ומן ההרפתקה, יצרה אווירה של הווי מיוחד בצריפם של צופי הים ובפעולותיהם.

ב-1950 פקד אסון כבד את צופי הים של חיפה, כאשר שלושה מחבריהם — גורי משקף, דני וייצנבלט ויונתן קיש — ניספו בטבוע סירתם "צבי ספקטור" מול חוף נתניה. על שמם נקראו הסירות "השלושה" של צופי ים תל-אביב ו"עין גדי" של צופי ים חיפה (גד"י — ראשי תיבות שמותיהם של השלושה). מדי שנה נערך לזכרם "שיוט השלושה" המסורתי.

צופי הים פיתחו להם בהדרגה דפוסי פעולה, טקסים ומסורות מיוחדות להם. בראשית השנה פותחים הם בפעולת גיוס נרחב בשבטים בעיר. שליחיהם יוצאים אל הגדודים של כותת ז', מספרים על פעילותם, מזמינים אותם אל הצריף ומציעים למעוניינים להצטרף. יש שהם נתקלים בחוסר הבנה ואף בהתנגדות מצד המדריכים, החוששים מפני התחרות העולה לפגוע בגדודיהם. לאמיתו של דבר, טוענים ראשי צופי הים, דוקא החניכים המתמידים בפעולה בצופי הים נעשים לגורם הפעיל והמעורר ביותר בגדודים ובשכבות המוצא שלהם. הם מזמינים את חבריהם לפעולות ומסיבות בצריף שבנמל, לוקחים אותם להפלגות ולקומזיצים על שפת הים והם המומחים הגדולים ביותר בשימושי הבל, בישול והמצאות פרטיות במחנות השכבה ובטויליה. מתוך כ־150–200 חניכים המצטרפים אל צופי הים בכתה ז', נשארים בסוף כתה ז' כשליש ורק החצי מהם מגיעים לבסוף להדרכה. אבל הברירה הטבעית הזאת מותרת בשכבה הבכירה של צופי הים את הטובים והמסורים ביותר, ובניגוד למצב הכללי בתנועה, כמעט שאין נשירה מצופי הים בשכבה הבכירה. מספר בוגרי צופי הים המצטרפים אל גרעיני הנח"ל עולה לפעמים על מספר המצטרפים מכל שאר השבטים.

כשנכנס גדעון שמואלי לכהן כמרכז צופי הים בחיפה, השתדל להעמיד את הפעולה על הצדקה החינוכית. הקבוצות המעורבות של בנים ובנות שהנהיג, השפיעו לטובה על האווירה החברתית. מלבד המקצועות הימיים המעשיים והעיוניים, כוללת התכנית ערבי הווי, מסיבות, חוגי מהול, מחנונים, צליחות, משחים וצעדות. המסלול

צופים יהודיים בתנועה

מקביל למסלול הדרגות הצופיות: החל בהתירה, דרך מפרשנות וכלה בהכשרת מפקדי סירות ומדריכים. טקסים מסורתיים, רבי דמיון ועליצות, ובהם הטבלות, תחפושות נפטון וכיו"ב, נערכים עם קבלת ההנחים החדשים ובמעבר משלב אל שלב. תכונה מיוחדת מלווה את ההכנות לשיט החופים. לשיטים ולטקסים מוזמינים צופי הים את עמיתיהם מן הערים האחרות וגם את המהנונים והקורסים בחופשות משתדלים הם לערוך בשיתוף של שבטים אחדים, כדי לקשור קשרים ולהתידד עם חבריהם בתנועה. צופי הים בחיפה אינם מרבים לעסוק בשיט הסירות הקטנות, שעיקרו תחביב ותחרות, אלא שמים את הדגש על הסירות הגדולות, המטפחות רוח צוות ועבודה בקבוצה. מדריכים לא חסרים להם, כי רבים הבוגרים המעוניינים להמשיך בפעילות הימית בתום שירותם הצבאי. להדרכה מתקבלים רק אלה שמוכנים לפעול עם הצעירים על פי העקרונות ההינוכיים של התנועה ולמלא תפקידים מוגדרים. כל המדריכים עובדים בהתנדבות, רק המרכז ומנהל המשק מקבלים שכר סמלי, כמו המדריך-השלחה שהתנועה שולחת לצופי הים.

בניגוד לתל-אביב, אין עיריית חיפה מעניקה לצופי הים בעיר תמיכה חומרית משמעותית. רוב התקציב מורכב מתרומת בית-הספר הריאלי ומן ההקצבות של משרד החינוך והחבל הימי לישראל שמקצה להם התנועה, ואין הקומץ משביע את הארי. אף על פי כן נמנעים צופי הים של חיפה מלהשכיר את סירותיהם בכסף למטרות מסחריות או פרסומיות. לעומת זאת, נענים הם לכל פניה ראויה, כמו, למשל, "מבצע ההעפלה" המסורתי של בני הקיבוצים, אותם הם משיטים ממעגן הקישון אל בת-גלים, כדי שיעלו משם אל סטלה מריס בדרך המעפילים. כן משמשים הם שופטים ומשיטים בתחרות המודלים של הסירות, הנבנות במועדונים הטכניים של העירייה. צופי הים של חיפה אימצו את שבט צופי הים הצעיר של עכו. לאחרונה פתחו גם במבצע העברת תכנית "תג הים" (הכוללת קשרים ושושי חבל, התירה וגושיים עיוניים ימיים) בין כל הצופים בעיר, בהדרכתם.

2. צופי הים בתל-אביב וכיפו

צופיות הים בתל-אביב התפתחה בדרכים אחרות. כבר בשנת 1920 היו צופי ים בתל-אביב ועד תחילת שנות השלושים פעלו בקשר הדוק עם צופי חיפה. אך להלן נותק הקשר בין שתי החטיבות וצופי הים של גוש הצופים הקשישים יחד עם צופי הים של הקהילה הקימו שבט עצמאי — "זבולון" שמו. בעייתו הקשה ביותר של השבט הזה היה המחסור בבנות. עם יסוד הסתדרות הצופים החדשה ב-1936 פרשה התנועה את חסותה גם על השבט הזה והחזירה לו את צביונו הצופי. אך הקושי לפתח חיי חברה והווי תנועתי אמיתי, בלי בנות, נשאר בעינו.

בשנת 1950 מנה שבט צופי הים של תל-אביב כ-90 חברים, מהם כ-50 צעירים תלמידי כתות ו-ה'. קבוצת המתבגרים בני ה-16, שמנתה כ-25 בנים, ניסתה לפתור בעצמה את הבעיה החברתית שלה בכך, שהתאחדה עם שכבת הגיל המקבילה בקהילת הצופים. אולם היה זה נסיון חד-פעמי שלא פתר את הבעיה מיסודה.

בשנת 1953 נוסד בתל-אביב שבט "הצפון", שפעל בצריף הישן של צופי הים על שפת הירקון ועסק בפעילות צופית רגילה, לצד הפעילות הימית. כעבור שנה מנו צופי הים של תל-אביב כ-150 חברים, שהצעירים בהם היו שייכים לשבט "הצפון" והבוגרים היוו את השכבה הבכירה של צופי הים. הם שהקימו את הגרעינים הימיים "החושלים" ו"נחשול" בשנים 1954 ו-1955 (ראה גם להלן. ע' 429).

עם כניסתו של איציק מגרעין "נחשול" לריכוז שבט צופי הים ב-1956, נעשה נסיון להחדש את המבנה הארגוני של השבט באופן שיפתור את הבעיה החברתית-תנועתית שלו. מאז ואילך גברה גם בתל-אביב הנטיה לרכז קבוצות מחברי שבטים שונים בעיר לפעילות מקבילה בצופי הים. הדבר הביא להתעוררות והתרחבות ניכרת של צופי הים בשנים הבאות והצריף הקטן והרעוע על שפת הירקון נעשה צר מלהכילם.

עיריית תל-אביב תמכה כל השנים בצופיות הים בעיר, כשם שתמכה בהסתדרות הצופים כולה. בעזרתה הוחל בשנות הששים בתכנון בית צופי הים ברח' אוסישקין וב-1967 הושלם בניינו. משנתקבלה תרומה נכבדה ממשפחת גריי משיקאגו, נקרא הבניין על שם המשפחה "בית גריי לצופי ים". בביתם החדש של צופי הים שני אנפים — באחד מתנהלת הפעילות הצופית הרגילה של שבט "הצפון" ובשני — הפעילות הימית. אם כי רוב צופי הים הם חברי שבט "הצפון", משתדלים מנהיגיהם לצרף לפעילות באגף הימי חברים מכל השבטים בעיר, תוך כדי המשך פעילותם בשבטי המוצא שלהם.

בין פעילי צופי הים בתל-אביב במשך השנים יש להזכיר את דורון קיפניס ובוריס גולדברג ממעגן-מיכאל ואת אברהם (צייטה) בוצר, שהיה בזמנו חבר בהכשרת הצופים בנוה-ים ואחר-כך מפקד חיל הים. כיום עומד בראש צופי הים של תל-אביב צופה הים הותיק בנימין ליברמן, השוקד, יחד עם המרכז יוסי ז'ברק, על פיתוח השבט, העשרתו בכלים ובציוד והרחבתו.

ביפו הוקמה ב-1957 אגודת צופי הים ביוזמת מועדון "קדימה", פטרונו של שבט "שלם", ונוסדה הסקציה הימית של השבט היפואי. 7 חניכים ומרכז (משה טיטלמן), בעזרת מדריך מצופי הים של תל-אביב, בלי ציוד וסירות, החלו מתכנסים בנמל יפו לפעולות ימיות ראשונות. לוייתנית קטנה שקיבלו בהשאלה מצופי הים של תל-אביב שימשה אותם לאימונים ולהפלגות, עד שזכו לרכוש את סירתם הראשונה — "דולפין". תוך שנים אחדות התגבר השבט על מחלות הילדות שלו, רכש ציוד וסירות נוספות, הגדיל את מספר חבריו והיקף פעולותיו והקים ועד הורים נאמן ופעיל לידו. בראש השבט עומד אריה ברודו, ממנהיגי שבט "שלם".

גם באשקלון ובנתניה נעשו נסיונות ליסד שבטים של צופי ים, אך אלה לא החזיקו מעמד, בעיקר מחוסר אמצעים כספיים. לעומת זאת פועלים בהצלחה שבטי צופי הים שנוסדו בטבריה ובעכו.

עופים יהודיים בתנועה

עדת הצופים הדתיים

בקום המדינה היו בארץ שני שבטים פעילים של צופים דתיים — שבט "העדה" הותיק בתל-אביב ושבט "משואות" בירושלים. (ראה לעיל, ע"ע 137—139). שבט "מעפילים" בחיפה חדל להתקיים. מ-1939 היתה עדת הצופים חלק מהסתדרות הצופים הכללית שבחסות מחלקת החינוך, ולה הזכות לשמור על סמל הרימון ועל הנוסח המיוחד שלה למידות הצופה ולהבטחה. נציגי העדה השתתפו בכל המוסדות העליונים של התנועה ובהנהגותיה המקומיות. אמנם, הקפדתם של צופי העדה על שמירת השבת והכשרות, הקשו עליהם להשתתף במחנות ובחלק מן המפעלים הארציים של התנועה והפעולות המשותפות לצופים דתיים וחילוניים בתקופה זו לא היו רבות. שבטי העדה עשו איפוא את דרכם במקביל לשבטים האחרים, כזרם הדתי של תנועת הצופים הכללית המאוחדת.

1. הפעילות בעדת הצופים

תכנית הפעולה בעדת הצופים כללה את כל מרכיביה של הצופיות המעשית והעיונית, לרבות מטרת ההגשמה החלוצית. לידם תפשו הדת והמסורת מקום נכבד בפעילות בהווי של העדה. מדריך תורני מיוחד במוזכרות העדה היה מופקד על הפעילות הדתית בשבטים ועל מילוי צרכיהם בתשמישי קדושה וחומר הדרכה בנושאי יהדות ומסורת. בתכניות הקורסים למדריכים, הפעולות ומבחני הדרגות, נכללו נושאים במחשבה היהודית, תודעה דתית וכדו'. ליד כל שבט היה בית כנסת והפעולות בשבת נשאו תוכן ואופי דתי — תפילות, קריאה בתורה, הבדלה ועוד. במרכזו של כל מחנה של צופי העדה היו מקימים — על טהרת ההמצאות הצופיות — מתקן לארון-קודש ותפילה. כפה סרוגה בדוגמה אחידה היתה חלק מתלבושתם הצופית של חברי העדה.

מובן שראשי העדה שאפו להרחיב את היקפו של הזרם הדתי בצופיות והנהגות שני השבטים המבוססים, על מדריכיהם וחניכיהם המתבגרים, עשו רבות כדי לסייע בהקמת סניפים ושבטים דתיים חדשים. בהתאם לעקרונות הצופיות, הקפידה גם עדת הצופים על אי-תלות מפלגתית וכתה בשל כך באהדתם של הורים והנהלות בתי-ספר דתיים רבים, ביחוד אחרי אישור חוק החינוך הממלכתי. אלא שמאותה סיבה עצמה לא נהנתה העדה מתמיכת המימסד הדתי, שמפלגותיו העדיפו על פניה את תנועות-הנוער שלהן. לכן אימצו להם שבטי העדה (וביחוד שבט "משואות" הירושלמי) את הכלל לקלוט גם צעירים שאינם דתיים במובהק, כדי לקרבם ולחנכם ברוח המסורת. מדריכי העדה, מבוגרים כצעירים, ראו איפוא יעוד נכבד בהחדרת התודעה היהודית לחניכיהם, תוך הקפדה על שמירת המצוות והבלטת ההרמוניה שבין ערכי המוסר והדת היהודית לבין עקרונות הצופיות העברית.

2. ארגון ומעמד צבורי

יעידוד נכבד להתפתחותה של עדת הצופים ניתן ב-1963, כאשר משרד החינוך בחר בה להיות תנועת-הנוער הדתית המוכרת שלו והתיר לה לפעול בין כתלי בתי-הספר

היה נכון

הממלכתיים-דתיים. כתנאי להכרה זו דרש משרד החינוך מן העדה שתקים לה ערוף ציבורי בלתי-מפלגתי איתן. גם לפני-כן נמנו עם אוהדי העדה כמה וכמה אישים דתיים בולטים, ביניהם מר ד. צ. פנקס (הממונה על מחלקת החינוך בעיריית תל-אביב, שהיה בזמנו שר התחבורה בממשלת ישראל), שכיהן גם כנשיא עדת הצופים. מבין האוהדים האלה נבחרה עתה מועצה ציבורית בת 30 חבר, ובה אישי ציבור, רבנים, מורים ומחנכים וחברים מועד ההורים — וזאת הנשיאות הציבורית האחראית על העדה. מתוכה הוקמה נשיאות מצומצמת — ובה ראש העדה אשר ריבלין, רב העדה איסר פרנקל והמפקח יעקב כהן מירושלים. זהו המוסד העליון, המפקח והמנחה את כל פעולות העדה ומחליט בשאלות עקרוניות. מרכז העדה מורכב מראשי השבטים ונציגי ועדי ההורים. המזכירות, הכוללת את ראש העדה ומרכזה, המדריך הארצי והמדריך התורני, היא הזרוע המבצעת, המפקחת על הפעילות בשבטים, מטפלת בגרעינים, מוציאה לאור חומר הדרכה צופי ודתי וכו'. מעמדה של מזכירות העדה בהסתדרות הצופים מקביל למעמדה של הנהגה איזורית.

משהתארגנה העדה כך וזכתה בהכרת משרד החינוך, ניגשו מנהיגיה לפעולת ההרחבה. הונחו היסודות להקמת שבטים חדשים בתל-אביב (יפו ויד-אליהו), בחיפה, באשדוד, גן-יבנה ובעוד ישובים בשרון ובגליל. בתי-הספר הדתיים והרשויות המקומיות קידמו את היוזמה הזאת בברכה והעניקו את תמיכתם. בשנת היובל 1969 מגתה עדת הצופים תשעה שבטים, מהם שלושה בתל-אביב, אחד בירושלים, בחיפה, באשדוד, באשקלון, בסלמה ג' ובגבעת אולגה.

כליתר שבטי הצופים, יש לכל שבט משבטי העדה ראש-שבט ומרכז, הנהגה ומועצת שכבות בכירות. בין ועדות השבט יש ועדות מיוחדות המטפלות בנושאים דתיים. השבטים מטפחים חוגים שונים לצופיות, עמלנות וכו'. הנהגת העדה מקדישה תשומת-לב מיוחדת להכשרת מדריכים, שנוסף לידע הצופי יהיו מצוידים גם במטען התודעה היהודית הדרוש לחינוך הדתי. מדי שנה בשנה מתקיים קורס הדרכה לחברים משכבת סוללים א' — חלקו במסגרת ההנהגות המקומיות ורובו במסגרת השבטים עצמם, עם דגש על נושאים ביהדות, מסורת ומחשבה דתית. לסיכום החלק המעשי נערך בחופשת החנוכה מחנה סיירים על הכרמל ובהופשת הקיץ מתכנסים החברים למחנה הדרכה בחוות-הצופים. חוברות הדרכה מיוחדות לצופים הדתיים יוצאות לאור בקביעות וברוב השבטים יש ספריות-עזר למדריכים, ובהן מבוחר של ספרים תורניים. מזכירות העדה דואגת לסיפוק הצרכים הדתיים של השבטים — סידורים, ארון-קודש ועוד. בית הכנסת והתפילות הם חלק אינטגרלי מן הפעולות.

ימי העבודה ומחנות העבודה של צופי העדה מתקיימים בקיבוצים ובמושבים דתיים. שמירת השבת והמצוות היא חוק בכל המחנות והטילים. השבטים הדתיים משתפים פעולה עם ההנהגות המקומיות והאיזוריות של התנועה, משתפים בג'מבורים הארציים, ובמידת האפשר, גם במחנות ובמסעות הארציים, אם כי בתחום זה יש עדיין בעיות שלא כולן נפתרו לשביעות רצונם של צופי העדה.

ענפים יהודיים בתנועה

3. היחס אל הדת והמסורת

יש לציין, כי מאז קום המדינה הלה תפנית מסויימת ביחסה של הסתדרות הצופים כולה כלפי הדת והמסורת, תפנית שראשי עדת הצופים רואים בה חיוב רב. כך, למשל, הובאה לאישור המועצה הארצית ה-21 בחנוכה תש"טו (דצמבר 1954) הצעת המרכז לגנות יציאה של צופים לעבודה בשבתות. ההצעה נדחתה אז ברוב קולות הנציגים הצעירים, אך כשאיים נציג משרד החינוך במועצה להסיר את הסות משרדו מעל התנועה, התקבלה כפשרה הצעתו של אריה כרוך, לאמור: "המועצה קוראת לחניכיה להמנע מיציאה במאורגן לעבודה בשבת."

אחרי המועצה פרש המרכז את המלה "קוראת" כ"מחייבת", וקיבל החלטה מפורשת לאסור את היציאה לעבודה בשבת. לדעת חלק מן החניכים היתה זו החלטה שרירותית של המרכז, שהתעלמה מרצונם המפורש של נציגיהם במועצה. גדוד "סוללים" של שבט "משוטטי בכרמל" החיפני הפר באופן הפגנתי את האיסור ובמכתבו אל חברי התנועה בנידון נאמר: "הגדוד מכיר בעובדה שהפר את מרות המרכז, אך לא את מרות התנועה... וקורא לצופים לתמוך בעמדתנו."

אבל לא יצאה שנה אחת והמועצה הארצית ה-22, שדנה ב"חינוך לערכי הרוח של עם ישראל", קיבלה את ההחלטות דלקמן:

23. מתוך הכרה שאין לבנות תרבות לאומית מתחדשת אלא מתוך יניקה משורשי התרבות הגעושים בעבר, לשם סיוע לפתרון הבעיה של מוזג גלויות ולשם חינוך הקשרים בין הישוב במדינת ישראל ויהודי התפוצה, המועצה חוזרת ומדגישה את הצורך לחנך את הצופים תוך זיקה לערכי הרוח היסודיים של תרבות ישראל.

24. המועצה מאשרת את החלטת המרכז האוסרת על חניכי התנועה יציאה במאורגן לעבודה בשבת.

25. המועצה קובעת שיש להבטיח בכנוסי התנועה ופעולותיה המרכזיות את התנאים להשתתפות חברי התנועה הדתיים.

החלטה 24 נתקבלה אמנם ברוב לא גדול — 33 נגד 23 — אף על פי כן היתה שרירה וקיימת.

המועצה הארצית ה-33 ב-1967, בעיצומה של ההתעוררות הלאומית אחרי מלחמת ששת הימים, קיבלה החלטות עוד יותר מרחיקות לכת לסיכום הנושא הראשון שעמד על סדר יומה — "זיקתנו לערכי היהדות וקשרינו עם העם היהודי בתפוצות": "מלחמת ששת הימים חיוקה בנו את אהבת ישראל ואת תחושת הקשר בין הנוער הישראלי לבין ערכי היהדות והמסורת. תחושה זו עשויה להוות יסוד להעמקת הקשר בין תנועת הצופים העבריים לבין התנועות האחרות בנוער היהודי בעולם. המועצה קוראת למוסדות התנועה:

- להגביר את שתוף הפעולה עם שבטי עדת הצופים ולהעזר בחבריהם בטיפוח נוהגים והווי מסורתיים במסגרת חיי התנועה.
- להגביר את החינוך לערכי הרוח של עם ישראל בהתאם למטרת התנועה.
- לבחור ועדה אשר תטפל בהוצאת עלון מיוחד אשר יקרב את חניכי התנועה למסורת ישראל באמצעות הסברה והצעות לפעולות, דיונים ומפגשים הקשורים בנושא זה.

המועצה קוראת לחברי התנועה:

— לגלות יחס של כבוד והתחשבות כלפי קיום המצוות ומקיימיהן.

כשבשאל מרכז עדת הצופים, היים הופמן, על ידי כתב "היה נכון" (בראיון שהתפרסם בגליון מס. 89, 1.2.68) לדעתו על ההחלטות הללו, השיב:

"במועצת התנועה נתקבלו החלטות יפות ללכת לקראת עדת הצופים, לנסות לעזור לנו להקלט במסגרת הצופים הרגילה. נכון שההחלטות הן יפות וטובות, אך אינני יכול שלא לומר: אנחנו לא תובעים שתנועת הצופים תיהפך לתנועה אורתודוקסית, אך היינו רוצים שהחלק הצופי החילוני לא יהיה בור, וכייר את הזרם הדתי שחי בו. אני מקווה שלפחות חלק מההחלטות יצא לפועל, וככל שירבו המפגשים השונים עם הצופים הדתיים, ילך הקשר ויעמיק."

בדברים אלה ביטא חיים הופמן נאמנה את עמדתם של ראשי העדה וחבריה כלפי עמיתיהם בתנועת הצופים הכללית והפלורליסטית. מאז ומתמיד שאפו להשתלב בכל הפעולות המקומיות והארציות של התנועה, מבלי להרגיש את עצמם בלתי רצויים או מפריעים לחבריהם החילוניים. לכן ציפו שיקבלו עליהם מתוך הכרה ורצון חופשי נזהלים של התחשבות בשומרי המסורת. יחד עם זאת ראו כתפקידם לפקות את עיני הצופים הלא־דתיים אל המאור שביהדות ולהביא את המסורת וערכיה אל תודעתם. לשם כך נהגו להזמין מדי פעם את חבריהם לאירועים שונים בשבטיהם, כמו הקפות שמחת תורה, תיקון ליל שבועות וכיו"ב.

הגדיל לעשות בתחום זה רבה של העדה התל־אביבית, הרב איסר פרנקל. בראיון שפורסם ב"היה נכון" מס. 16, סדרה 3 (תמוז תשכ"ה 1965), סיפר הרב על דרכו ועבודתו בצופים: כשנתמנה לפני כ־12 שנה לרב בית־הספר תחכמוני (מרכז של עדת הצופים), החל לכנס את התלמידים בשבתות לקריאה בפרקי אבות בבית הכנסת לנוער שליד בית־הספר. אחרי הפגישה הראשונה המוצלחת, הופתע הרב אף נפגע, כשרק תלמידים ספורים הופיעו לפגישה השניה. לאחר בירור גודע לו כי המועד התנגש עם הפעולה בצופים, ואז החליט לנסות לתאם את הדברים. היתה זו תחילתו של שיתוף פעולה פורה בין הרב ובית הכנסת שלו לבין עדת הצופים. נציגי העדה צורפו לועד בית הכנסת והפעילות המשותפת תרמה להעמקת החוויה הדתית של הצופים. הרב מצדו נכבש לרעיון הצופיות והחל ליטול חלק פעיל גם בפעולות אחרות של העדה, עד שהיה לרב העדה ולהבר נשיאותה המצומצמת.

על פי מיטב הכרתו, מותנית יכולתם של הצופים הדתיים להקריץ ולהשפיע על חבריהם, בהיזוקה של תודעתם הם. בפרוס החגים נוהג הרב פרנקל לבקר גם בבתי־ספר חילוניים, להרצות על נושאים ביהדות. למסירותו לפעילות הצופית ולאישיותו המלבבת נודעה בלי ספק השפעה רבה על שיפור היחסים והידוק שיתוף הפעולה בין צופי העדה והסתדרות הצופים כולה.

4. מנגמת ההתיישובות

גם בדרך ההגשמה החלוצית צעדה עדת הצופים יד ביד עם הסתדרות הצופים כולה. מכיון שהתקשרה מלכתחילה עם זרם הקיבוץ הדתי, היתה פטורה מפגעי המאבק

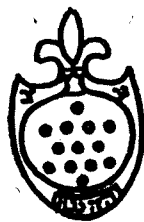
ענפים יחודיים בתנועה

המפלגתי שהתחולל בין בוגרי התנועה השליחים מורמי ההתישבות החילוניים. תנועת בני עקיבא של הפועל המזרחי נהנתה אמנם מהעדפה ומתמיכה יותר גדולה מצד הקיבוץ הדתי, אך היחסים בינה לבין עדת הצופים היו בדרך כלל תקינים והגרעין הראשון של העדה, שיצא ב-1944 להכשרה בקב' יבנה (ראה גם ע' 139), התאחד עם גרעין בני עקיבא ויחד הלכו לביריה ולהתישבות בעין-צורים.

גרעיני הנה"ל הראשונים של הצופים הדתיים יצאו משבט "משואות". בשנת העשור לשבט זה — 1955 — היו לו בנה"ל שתי הכשרות — "הצור א" בבארות-יצחק ו"הצור ב" בלביא — וכן גרעין של שמיניות, "החלוץ" שמו, וגרעין של שביעיות ("הגב"), מתכונן לטקס ההכרזה. גם שבט העדה בתל-אביב היה מוציא מדי שנה בשנה גרעין הכשרה לנה"ל.

הגרעינים סייעו רבות להתפתחותה של הצופיות הדתית, לפי שכל אחד מהם היה מקצה 2—3 מדריכים-שליחים לשבטים הדתיים במקומות שונים בארץ, בעוד שהמתבגרים חברי שכבת הגרעין בעיר נשאו בעול ההדרכה בשבטיהם ובסניפים בפרברים. על פי מתכונת הקשרים בין הסתדרות הצופים ומזכירות איחוד הקבוצות והקיבוצים, נתכוננו היחסים בין עדת הצופים ומזכירות הקיבוץ הדתי. גרעיני הנה"ל של העדה היו עושים את הכשרתם במשקי הקיבוץ הדתי ומשלימים אותם אחר-כך, והקיבוץ הדתי קיבל עליו בתמורה לשלוח מדריכים ממשקיו לשבטי העדה, להשתתף בדמי מחייתם בעיר ואף לתמוך בהקצבה מסויימת בתקציב העדה. עדת הצופים מקבלת סיוע כספי מסוים גם מן המדור הדתי במחלקת הנוער והחלוץ של הסוכנות היהודית.

בשנת 1967 העמידו שבטי עדת הצופים 3 גרעינים לנה"ל ובשנת 1968 יצא גרעין של העדה למושב הדתי רמת-מגשימים בגולן.

סמל עדת הצופים